

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.7.11](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.7.11)

УДК 339.543

О. С. Поважний,
д. е. н., професор кафедри фінансів, обліку та аудиту
Донецького державного університету управління, м. Маріуполь,
К. Є. Мойсеєнко,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства
Донбаської державної машинобудівної академії, м. Краматорськ

ЗАСАДИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА МІСЦЕ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В НЬОМУ

O. S. Povazhnyy
Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance, Accounting and Auditing,
Donetsk State University of Management, Mariupol,
K. E. Moiseenko
Ph.D. in Economics, Associate Professor of Department of Economics, Enterprise,
Donbass State Machine-Building Academy, Kramatorsk

BASES OF THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF INTERNATIONAL TRADE AND PLACE OF CUSTOMS POLICY IN IT

У статті встановлено засади системи державного регулювання міжнародної торгівлі в Україні та місце митної політики в ньому, яка є потужним механізмом регулювання міжнародної торгівлі. Разом з тим, умови інтеграції та глобалізації вимагають широкого врахування складових державного регулювання міжнародної торгівлі. Показано, що основна мета системи державного регулювання міжнародної торгівлі має полягати у дотриманні обмежень міжнародних організацій з митних тарифів та збільшенні обсягів торгівлі, наближенні до симетрії експорту/імпорту, одночасно зважено використовуючи інструменти та заходи внутрішньої регуляторної, промислової та фіскальної політики.

The modern conditions of international trade development require fast and convenient registration of import operations, reasonable tariffs, minimal administrative barriers. All this led to the emergence of free trade zones, whose members adhere to certain rules on tariff and non-tariff regulation. Free trade agreements offer a duty exemption or reduction for many imported goods, outlining the origin of the goods and meeting certain requirements. The entry into free trade zones should give the country the benefits of expanding domestic markets and meeting domestic demand for goods whose national output is scarce, at lower prices.

Based on the above definitions, foreign trade policy is aimed at developing international trade, while customs policy aims to ensure the security and interests of the country in that trade and to protect the domestic market.

Both foreign trade and customs policy are dependent on participation in international trade organizations: the first is due to the development of foreign trade and the possibility of increasing trade with Member States, the second is due to restrictions on the rules on customs tariffs and non-

tariff conditions. The presence of a number of unresolved problems in determining the principles of a productive customs policy of Ukraine, which would be in line with international conditions and at the same time national interests, led to the choice of research topic.

The article describes the principles of the system of state regulation of international trade in Ukraine and the place of customs policy in it, which is a powerful mechanism of regulation of international trade. At the same time, the conditions of integration and globalization require broad consideration of the components of state regulation of international trade. It is shown that the main objective of the system of state regulation of international trade should be to comply with the restrictions of international organizations on customs tariffs and increase in trade volumes, approximating to the symmetry of export / import, while weighing the tools and measures of domestic regulatory, industrial and fiscal policy.

Ключові слова: *система; державне регулювання; міжнародна торгівля; митна політика; зовнішньоторговельна політика; промислова політика; фінансова політика.*

Key words: *system; state regulation; international trade; customs policy; foreign trade policy; industrial policy; fiscal policy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови розвитку міжнародної торгівлі потребують швидкого та зручного оформлення імпорتنих операцій, обґрунтованих ставок мита, мінімальних адміністративних бар'єрів. Все це обумовило появу зон вільної торгівлі, члени яких дотримуються певних правил щодо тарифного та нетарифного регулювання. Угоди про вільну торгівлю пропонують звільнення від сплати мита або його зниження для багатьох імпорتنих товарів з окресленням походження товарів та їх відповідності певним вимогам. Вступ до зон вільної торгівлі має надавати країні переваги, що полягають у розширенні ринків збуту вітчизняної продукції та задоволенні внутрішнього попиту у товарах, національний обсяг виробництва яких недостатній, за більш низькими цінами. Разом з тим, досвід окремих країн свідчить, що приєднання до СОТ не завжди генерує позитивні екстерналії: цілком можливою є ситуація, коли вітчизняний ринок захоплюють іноземні товаровиробники, а національний експорт на ринки країн-членів СОТ не дає відповідного компенсуючого ефекту. Говорячи про стан міжнародної торгівлі в Україні, Т. Білоусько відзначає подібну ситуацію: «...зовнішня торгівля в Україні набула характеру здебільшого одностороннього зв'язку, тобто негативне сальдо торговельного балансу свідчить про значне переважання імпорту над експортом в нашу державу і про збільш сировинну складову експорту, а не готової продукції, як це є у розвинутих країнах світу» [1, с. 235]. Тобто, актуальності набуває формування засад митної політики (яка певним чином обмежена правилами СОТ), що уможливило б подолання існуючих дисбалансів у міжнародній торгівлі України: «для того щоб Україна змогла посісти гідне місце у зовнішній торгівлі, потрібно зробити багато перетворень у внутрішній політиці країни з урахуванням змін зовнішнього середовища шляхом впровадження новітніх методів та інновацій у різних сферах діяльності країни» [2, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнаючи митне регулювання важливою складовою державної політики, вітчизняні автори [3- 6] підкреслюють необхідність подальшого удосконалення митної політики, знаходженні консенсусу між правилами СОТ, збереженням фінансової функції мита, ризиками та загрозами міжнародній торгівлі. Зокрема, загрози для державного бюджету відзначає О. Сотніченко: «...школа, яка може бути заподіяна вітчизняним виробникам внаслідок зниження ставок мита, може бути компенсована державою шляхом надання субсидій. Це може стати ще однією обтяжливою статтею для бюджету держави, однак, зважаючи на обраний вектор економічного розвитку, інші способи захисту вітчизняних виробників на сьогодні недоступні» [4, с. 168]. Ю. Ломейко акцентує увагу на необхідності «вирішення таких основних завдань: наповнення бюджету та збільшення обсягів експорту товарів та послуг, з урахуванням протиріч, які виникають при їх практичній реалізації» [5, с. 92]. І. Чекмасова та А. Кнелъц [6] пропонують застосування захисних інструментів митного регулювання міжнародної торгівлі, які дозволяються правилами СОТ.

Інші автори [1, 2, 7, 8] вказують на роль міжнародної торгівлі в Україні, її стан та перспективи розвитку в умовах СОТ.

М. Ватагович відзначає, що «міжнародні організації, формуючи стандарти здійснення митного регулювання, забезпечують формування національного митного регулювання. Практичним підсумком діяльності держави також є оптимізація тарифного регулювання – рівнів ставок мита, порядку розрахунку митної вартості, класифікації та визначення країни походження товарів відповідно до умов формування сучасних інтеграційних процесів – має стати каталізатором ефективної інтеграції національної економіки у світовий економічний простір» [9].

Наявність низки невирішених проблем стосовно визначення засад результативної митної політики України, яка б відповідала міжнародним умовам та одночасно національним інтересам, обумовила вибір теми дослідження.

Метою статті є визначення засад системи державного регулювання міжнародної торгівлі України та ролі митної політики в ньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємозв'язок між зовнішньоторговельною та митною політикою є очевидним. «Зовнішньоторговельна політика – складова частина зовнішньоекономічної політики, спрямована на розвиток і регулювання торговельних відносин з іншими країнами світу і (або) їх угрупованнями з метою зміцнення позицій країни і її бізнесу на світовій економічній арені» [10, с. 31]. Державна митна політика – це «система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки» [11].

Виходячи з наведених визначень, зовнішньоторговельна політика спрямована на розвиток міжнародної торгівлі, у той час як митна політика покликана забезпечити безпеку та інтереси країни у цій торгівлі та захистити внутрішній ринок.

Як зовнішньоторговельна, так і митна політика є залежними від участі у міжнародних торговельних організаціях: перша – через розвиток зовнішньої торгівлі та можливість збільшення товарообігу з країнами-членами, друга – через обмеження правилами за митними тарифами та нетарифними умовами. В. Єдинак, Н. Плешкова, С. Ніжніченко зазначають: «основна робота при вдосконаленні митної політики має бути спрямована на оптимізацію митного тарифу шляхом зниження податкового навантаження за різною номенклатурою товарів, імпорт яких є економічно недоцільним. Існуюча диференціація ставок митних зборів (мінімальні ставки мита на матеріали, сировину, комплектуючі; максимальні – на готові вироби) створює більш привабливі умови для виготовлення товарів в Україні порівняно з їх імпортом і сприяє перенесенню виробництва на територію України» [12].

У зовнішньоторговельній політиці слід вказати на необхідність антидемпінгових заходів щодо торговельного захисту вітчизняного виробника та договірному врегулюванні питань здійснення зовнішньої торгівлі. Коли уряди формулюють свою політику односторонньо, вони враховують основні елементи своєї політики, але не враховують вплив їх рішень на умови торгівлі надлишками товару іноземних країн, які будуть демпінгувати, що негативно позначиться як на експортері, так і на імпортері продукції. Тобто, має бути зроблений міжнародний ефективний (політично-оптимальний) вибір політики.

Уряд має право формувати внутрішню регуляторну, промислову та фіскальну політику таким чином, щоб захистити вітчизняного виробника від збільшення іноземного імпорту а також сприяти розвитку експортно-орієнтованих галузей.

При цьому окремі нетарифні обмеження СОТ, наприклад, Угода СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ) та Угода СОТ про санітарні та фітосанітарні заходи (СФС), не встановлюють правових обмежень для зниження внутрішніх регуляторних норм, а стосуються норм щодо закордонних постачальників. Разом з тим, обидві угоди вимагають опублікування регуляторних заходів для інформування членів СОТ. Так само обидві угоди передбачають, що нові нормативні акти повинні бути оприлюднені перед їх набуттям чинності. Такі вимоги до попереднього повідомлення захищають іноземних постачальників від несподіваних змін у торговельному процесі.

Разом з тим, встановлюючи низькі регуляторні стандарти щодо вітчизняної продукції, слід враховувати і зниження її конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Отже, державна регуляторна політика має бути виваженою та ґрунтуватися на оцінці ефекту від впровадження стандартів до вітчизняної продукції, що не регулюються міжнародною торговельною організацією.

Промислова політика має ґрунтуватися на засадах сприяння високотехнологічності виробництва та продукції. Цілком можна погодитися із Т. Білоусько: «...присутність України у глобальній виробничій мережі все ще залишається недостатньою. Для активного включення до глобальних ланцюгів доданої вартості необхідно змінити товарну структуру українського експорту і перейти на виробництво середньо- та високотехнологічної продукції» [1, с. 238]. Ю. Осацька вказує, що «для розвитку міжнародної торгівлі необхідно:

створювати ТНК, діяльність яких відкрила б для економіки України нові можливості для інтеграції у світовий поділ виробництва, сприяла б збільшенню конкурентоспроможності на світовому ринку;

здійснювати, в першу чергу, модернізацію ключових експортно-орієнтованих галузей вітчизняної економіки, діяльність яких сприяла б поліпшенню експортних можливостей країни;

посилити рівень законодавчого забезпечення з питань підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках в умовах інфляції, дії світових тенденцій до подорожчання енергоносіїв;

розробити заходи державної підтримки багатовекторної експортної експансії української продукції на світовий ринок...» [7, с. 816].

Відсутність правила СОТ щодо внутрішнього оподаткування уможливило державою компенсацію тарифних факторів зниженням податку на прибуток для вітчизняних виробників, що буде робити їх продукцію конкурентоспроможною за ціновим аспектом у порівнянні із імпортованою у країні або у разі її експорту за кордон. Але й в цьому разі слід оцінювати ефект від такого податкового регулювання: чи призведе недоотримання коштів у державний бюджет від податку на прибуток вітчизняних виробників до збільшення, наприклад, ПДВ від реалізації вітчизняної продукції.

Узагальнення наведених положень системи державного регулювання міжнародної торгівлі в Україні та місце митної політики в ньому наведено на рис. 1.

Рис. 1. Засади системи державного регулювання міжнародної торгівлі в Україні та місце митної політики в ньому (складено автором за [1-12])

Отже, основна мета системи державного регулювання міжнародної торгівлі має полягати у додержанні обмежень міжнародних організацій з митних тарифів та збільшенні обсягів торгівлі, наблизенні до симетрії експорту/імпорту, одночасно зважено використовуючи інструменти та заходи внутрішньої регуляторної, промислової та фіскальної політики.

Висновки. У статті встановлено засади системи державного регулювання міжнародної торгівлі в Україні та місце митної політики в ньому, яка є потужним механізмом регулювання міжнародної торгівлі. Разом з тим, умови інтеграції та глобалізації вимагають широкого врахування складових державного регулювання міжнародної торгівлі. Показано, що основна мета системи державного регулювання міжнародної торгівлі має полягати у додержанні обмежень міжнародних організацій з митних тарифів та збільшенні обсягів

торгівлі, наближенні до симетрії експорту/імпорту, одночасно зважено використовуючи інструменти та заходи внутрішньої регуляторної, промислової та фінансової політики.

Література.

1. Білоусько Т. Ю. Міжнародна торгівля як фактор підвищення глобальної конкурентоспроможності України. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2018. № 2. С. 233-241.
2. Харчук О. Г. Міжнародна торгівля України: стан та перспективи розвитку. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69). С. 7-11.
3. Войцешук А. Д., Фесько Д. Л. Митне регулювання в умовах глобалізації. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління*. 2010. № 2. С. 57-61.
4. Сотніченко О. А. Митне регулювання товарообігу в контексті міжнародної інтеграції. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2013. № 2. С. 165-176.
5. Ломейко Ю. А. Митне регулювання і контроль у контексті розвитку зовнішньоекономічних відносин в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 75-93.
6. Чекмасова І. А., Кнелц А. Ю. Вплив вступу України до СОТ на митне регулювання ЗЕД. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства*. 2013. № 24. С. 149-154.
7. Осацька Ю. Є., Зінченко О. М. Міжнародна торгівля: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 814-817.
8. Чернега О. Б., Кожухова Т. В. Міжнародна торгівля як джерело та чинник сталого розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2015. Вип. 12(3). С. 32-38.
9. Ватагович М. І. Сучасні теоретичні засади митного регулювання в контексті державного регулювання національної економіки: міжнародні аспекти. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6933>
10. Бондарчук Л. В., Гусак К. Ю. Шляхи удосконалення зовнішньоторговельної політики України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19(1). С. 31-34.
11. Митний кодекс України: Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
12. Єдинак В. Ю., Плешкова Н. М., Ніжніченко С. П. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_91

References.

1. Bilousko, T. Yu. (2018), "International trade as a factor of increase of global competitiveness of Ukraine". *KhNAU Bulletin. Series: Economic Sciences*, Vol. 2. pp. 233-241.
2. Kharchuk, O. G. (2019), "International trade of Ukraine: the state and prospects of development", *Notes of the Taurida VI Vernadsky National University. Series: Economics and Management*. Vol. 30 (69). pp. 7-11.
3. Wojciechuk, A.D., Fesko, D.L. (2010), "Customs regulation in the conditions of globalization". *Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Series : Governance*. Vol. 2. pp. 57-61.
4. Sotnichenko, O.A. (2013), "Customs regulation of turnover in the context of international integration". *Collection of scientific papers of the National University of the State Tax Service of Ukraine*. Vol. 2. pp. 165-176.
5. Lomeyko, Yu. A. (2015), "Customs Regulation and Control in the Context of Development of Foreign Economic Relations in Ukraine". *Current problems of the economy*. Vol. 4. pp. 75-93.
6. Chekmasova, I.A., Knelts, A. Yu. (2013), "Impact of Ukraine's accession to the WTO, "on customs regulation of the FEA". *Bulletin of the National Technical University "KPI". Series: Actual problems of management and financial and economic activity of the enterprise*. Vol. 24. pp. 149-154.
7. Osatska, Yu. E., Zinchenko, O.M. (2016), "International trade: current state and prospects for development". *Young scientist*. Vol. 12. pp. 814-817.
8. Chernega, O.B., Kozhukhova, T.V. (2015), "International trade as a source and factor of sustainable development". *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series : Economic Sciences*. Vol. 1"2 (3). pp. 32-38.
9. Vatagovich, M.I. (2017), "Modern theoretical principles of customs regulation in the context of state regulation of the national economy: international aspects". *Efektivna ekonomika*, Vol. 8, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6933>
10. Bondarchuk, L.V., Gusak, K. Yu. (2018), "Ways to improve the foreign trade policy of Ukraine". *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*. Vol. 19 (1). pp. 31-34.
11. The Customs Code of Ukraine (2012): Code from 44.03.2012 № 4495-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
12. Edinak, V. Yu., Pleshkova, N.M., Nizhnichenko, S.P. (2014), "The influence of customs policy on foreign economic activity of enterprises". *Efektivna ekonomika*, Vol. 11, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_91

Стаття надійшла до редакції 20.07.2019 р.